Мунтян Олександр Олександрович
канд. філол. наук,
доцент кафедри філології та перекладу
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

ЕПІТЕТНА КОНСТРУКЦІЯ ЯК ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ

Протягом останніх десятиріч проблеми вивчення художньо-образного мовлення, живої матерії мови в її конкретно текстовому втіленні привертають усе більшу увагу філологічної науки. Очевидно, що мову художньої літератури вивчено з погляду лінгвістики та створено ґрунтовні праці на основі наукових узагальнень. Крім того, художній текст став традиційним об'єктом дослідження стилістики мови. Лінгвостилістика тісно пов'язана з історією національної культури, культурою мови, історією літературної мови, семасіологією, а також із соціологією і психологією. Розуміння проблем стилістики тісно зв'язане з актуалізацією психологічного напрямку в мовознавстві та з філософією мови. Саме цей напрямок є домінантним у сучасному мовознавстві, хоч як назвемо цю галузь пізнання – комунікативною, функціональною, когнітивною, антропоцентричною, прагматичною чи будь-якою іншою наукою про мову.

У книзі "Нариси з загальної стилістики сучасної української мови" І. Г. Чередниченко виокремлює загальну стилістику як "вчення про виражальні мовні засоби і використання їх у різних стилях і стилістичних колоритах мови" [2, с. 78]. Існування перше за все стилістики мовних засобів (мовних ресурсів) або рівневої стилістики, яка, керуючись одиницями конкретних мовних рівнів (лексичного, граматичного, словотвірного) і використовуючи саме стилістичні методи дослідження, показує опис стилістичної системи української мови.

Для певної стилістичної характеристики синтаксичних структур враховується не лише їхня формальна синтаксична структура, а й її лексичне наповнення, тобто комунікативна інтенція висловлювання, яка може охоплювати наміри мовця, ситуацію спілкування, оцінку суспільно узвичаєного типу висловлювання, яке визначається еволюцією унормованої мови та встановленими стилями спілкування.

Лінгвостилістика досліджує стилістично-марковані конструкції та елементи художнього тексту й розглядає їх під незвичним ком зору з метою класифікувати їх за структурним та семантичним принципом.

Оскільки в фокусі нашого наукового дослідження лежить епітетна конструкція як лінгвостилістична одиниця, варто розглянути її з урахуванням зазначених вище важливих для лінгвостилістики поглядів. Епітетні конструкції – надзвичайно багатий та пластичний матеріал для творення художньої образності тексту. Їхній потенціал підтверджений частотою вживання авторами цих конструкцій у тексті та композиційною гнучкістю кожної окремої конструкції.

У художньому тексті конструкціям з епітетом притаманна містка семантична база та інтенсивна композиційна заданість. Ці конструкції є складними з композиційного погляду, оскільки вони можуть виконувати різноаспектні творчі завдання (від простого епітетного позначення до засобу виявлення глибинних емоційно-експресивних нюансів авторського задуму).

Лексема розкриває свої смислові можливості тільки у контексті, тому епітетна конструкція має розглядатися у складі художнього твору, в якому вона функціонує не лише

як словесний образ, а й подекуди відтворює літературну течію певної епохи, індивідуальну манеру письма автора, робить можливим для читача розуміння світоглядної позиції автора. Лише в контексті розкривається дворівнева семантика епітетної конструкції – словесного образу, яка передбачає витончену гру денотативного й образного пластів у його значеннєвій структурі.

Хоч епітетна конструкція є близькою до метафори, вона все ж залишається незалежним стилістичним засобом, що допомагає влучно та нетривіально позначити суть предмета, явища або дії. Епітет у такій конструкції вжито в незвичному, нестандартному значенні, що утворює новий складний метафоричний образ. Саме ця властивість епітетних конструкції забезпечує художнє мовлення образністю та метафоричністю. Частота вживання епітетних конструкцій у художньому тексті робить їх одними з основних одиниць, які досліджує лінгвостилістика тексту.

Оскільки епітетна конструкція розглядається як словосполучення, варто її аналізувати з синтаксичного погляду, оскільки словосполучення виражає синтагматичні зв'язки у реченні. Такий погляд на епітетну конструкцію дає змогу класифікувати їх за кількістю компонентів та за типом зв'язку між компонентами конструкції.

Найчастіше трапляються двокомпонентні епітетні конструкції, утворені за допомогою прикметника та іменника. Такі конструкції найчисельніші та найпростіші з композиційного погляду. Зазвичай прикметник у таких конструкціях стоїть у препозиції. Однак часто вживаються конструкції з прикметником у постпозиції, що додає певне стилістичне навантаження. Такі епітетні конструкції часто трапляються в фольклорних текстах. Також двокомпонентні епітетні конструкції з прикметником у постпозиції можуть бути авторським утворенням та слугувати для створення відповідного настрою, стилістичного оформлення мови персонажа або одиничного семантичного навантаження.

Трикомпонентні та багатокомпонентні епітетні конструкції вживаються рідше. Вони збагачують художнє мовлення семантичними відтінками та авторським емоційним ставленням до предмету опису. Крім того, з композиційного погляду поширені епітетні конструкції можуть інтенсифікувати або послабити темп оповіді. Іноді часте вживання поширених епітетних конструкцій робить текст більш динамічним, пришвидшуючи темп оповіді та створюючи ритм. Однак дуже часто нагромадження багатокомпонентних епітетних конструкцій робить оповідь більш розлогою, повільною та ускладнює сприймання самого художнього тексту.

З іншого боку, збагативши епітетну конструкцію новими елементами, можна розширити семантичне поле поняття та збагатити його новими сенсами. Крім того, таке поширення дозволяє інтенсифікувати враження про предмет оповіді.

Семантично епітетна конструкція реалізує три конотативні компоненти: оцінний, емоційний та образний. Ці три компоненти залежать від авторського вміння та майстерності в оперуванні художнім словом. Такий лексико-синтаксичний троп реалізує згадані вище конотативні компоненти через синтагматичні відношення та незвичність уживання того чи того компонента в поєднанні з означуваним.

При лінгвостилістичному аналізі художнього тексту варто також розширити межі сучасної лінгвостилістики, які традиційно аналізують художній матеріал як самодостатню одиницю. Потрібно приділити достатню увагу дослідженню й усіх екстралінгвальних чинників: фонових знань, поглядів, настанов, ціль адресата мовлення, а значить виходу на рівень дискурсу – об'єднувального стрижня процесу комунікації.

Усі мовні та позамовні чинники, які формують поняття *дискурсу*, неодмінно зумовлюють підбір відповідних одиниць експресивності мови, які будуть створювати конотативно забарвлене полотно дискурсу. Відтак, вибір епітетних конструкцій та їхнє

семантичне навантаження зумовлене як мовними, так і позамовними чинниками. Епітетні конструкції – це найчисельніша група засобів експресивності, яка забезпечує художню образність тексту та реалізує три конотативні компоненти: оцінний, емоційний та образний. Епітетні конструкції належать до лексико-синтаксичних одиниць, оскільки їхня стилістична функція реалізується їхнім лексичним забарвленням та синтаксичними зв'язками.

Список використаних джерел:

1. Мунтян О. О. Номінативна функція епітетних конструкцій в українському художньому дискурсі. Modernization of today's science: experience and trends: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, September 22, 2023. Singapore, Republic of Singapore: European Scientific Platform. – P. 123 – 124.
2. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Радянська школа, 1962. 495 с.